

og desuden opnå en samtidighed i sproget, henter de inspiration fra et andet sprogligt reservat, der dog er i besiddelse af en del dynamik, nemlig reklametsprog. Udtryk som »himlen er ekstra blå« og pigens kys, der er »delikate«, kan nok ikke siges fri for en tilknytning til reklameverdenen, hvis univers på mange måder i øvrigt minder om DT's.

5. Funktion

Allerede under gennemgangen af DT's samfundsbillede og senere under behandlingen af dens kærlighedsopfattelse, blev der lagt vægt på sangens funktion som brugskunst. De er sange, man danser og synger til – gerne samtidigt. Og de giver som ingen anden moderne musikform folk mulighed for selv at medvirke, at udfolde sig og ikke bare være passive lyttere. Det er da også karakteristisk, at det er DT's musik, der spilles og bruges, når man bevæger sig væk fra diskotekerne og de mere eksklusive danserestauranter. Det er kroballernes musik, høstfesternes, sølvbrylluppernes.

Men teksternes funktion må heller ikke undervurderes. Både refrainets »vi« og »jeg«-identifikation skaber mulighederne for den kollektive fornemmelse af, at øjeblikket er fyldt ud.

Man har bebrejdet DT's tekstforfattere, at de bevidst arbejder på kun at give folk, hvad folk vil have. Men det er måske netop disse forfatters styrke, at de kan det. Deres opgave er ikke at give folk ny erkendelse, men at få folk og sang til at fungere i en bestemt sammenhang.

Folkelighed er blevet sagen i de sidste par år – oven i købet ægte folkelighed. LP-folklorister og beattekokrater opstøver ægte spillemandsmusik og ægte folkeviser og -sange og leverer den miljøløse vare videre til interesserede akademikere, der ved at værdsætte folkeligheden.

Imens synger og danser folk til dansktoppen, til manges glæde og færres forargelse.

Det er svært at komme uden om dansktoppen og dens miljø, når man taler om folkelighed.

Knud Kranshøj, f. 1939. Cand. mag. i dansk og engelsk. Adjunkt ved Skive Gymnasium.

Hvis det går galt, bliver du ikke alene

Om den pragmatiske beskrivelse af sprog handlinger

AF OLE TOGBY

Der står et par i en opgang, han vil med op, men hun er ikke så villig til det. Så siger han: *Hvis det går galt, bliver du ikke alene*, og hun lader ham komme med op. – Det gik galt, hun hævdede at han havde lovet hende ægteskab, han benægtede det, hun var jo ikke alene når hun havde barnet.

Denne artikel handler om hvorledes man kan undersøge om det var et ægteskabsløfte han gav, eller om det kunne være noget andet. Jeg prøver i det første afsnit at vise hvorledes den pragmatiske analyse ikke blot beskæftiger sig med ordene og deres betydninger, men også med ham og hende og deres forhold og situation, og at vise at en analogi mellem sproglig interaktion og spil kan være meget frugtbart i denne sammenhang. I afsnit 2 prøver jeg så ud fra disse generelle overvejelser at gennemgå filosofen Searles beskrivelse af sprog handlinger, for i afsnit 3 at beskrive 16 sprog handlinger som har med magt og pligt at gøre. Men først spillet:

1. Den pragmatiske synsvinkel

SPROG SOM SPIL: Tænk på to mænd der sidder bøjet over et bræt med 64 felter, sorte og hvide, og med 32 røde og hvide brikker. Den ene har lige flyttet den største af de røde brikker ét felt til højre. Hvis man nu spurgte ham: *Hvorfor gjorde du det?* – så kunne han svare på flere måder:

- (1) (a) fordi han vil angribe min bondestilling
- (b) for at få kongen over til bønderne

(2) (a) fordi han har sagt skak, så skal jeg flytte kongen
(b) for at vinde

(3) for at more mig

(1) og (2) drejer sig ikke om årsagssammenhænge. Et træk i et spil kan kun forklares i en MENINGS- OG MOTIVATIONS-SAMMENHÆNG. Det viser sig ved at svarene er ufølsomme over for modsætningen *fordi – for at*. I alle svarene kan man let indsatte begge konjunktioner. Det betyder ikke at spillerne ikke skelner mellem fortid og fremtid. Det betyder blot at der er en uløselig sammenhæng mellem den mening spilleren tillægger fortiden og den hensigt han har med fremtiden. Modspillerens foregående træk tolkes som hans hensigt og det sætter grænser for spillerens nuværende muligheder. Men inden for dette univers af MULIGHEDER vælger spilleren ved sit træk en bestemt HENSIGT, og dermed forpligter han sig selv og modspilleren til et bestemt yderligere begrænset antal muligheder. Når modspilleren sætter kongen skak, har han åbenbart til hensigt at angribe bondestillingen, og dermed begrænser han spillerens muligheder til enten at flytte kongen eller at dække den. Og når han af disse muligheder vælger at flytte den, og flytte den til højre, så er det hans hensigt at flytte kongen over og beskytte bønderne, således at modspilleren ikke kan tage dem.

Det er også karakteristisk for svarene at de er givet på forskellige niveauer¹: I (1) er spillet set indefra, svarene kan karakteriseres som OBJEKT-KOMMUNIKATION, dvs. kommunikation om konkrete spilfenomener: hensigter og muligheder. Det er den form for kommunikation spillerne bruger hvis de taler sammen, spillereglerne er uproblematisk og spillerne formulerer dem ikke. De enkelte træk tolkes som TAKTIK, forholdet mellem parterne er KONKURRENCE: den ene part vinder lige så meget som den anden taber.

I (2) er reglerne problematiseret og expliciteret. Der foregår META-KOMMUNIKATION, dvs. kommunikation om regler, lige fra de mest perifere – fx. reglen om at kongen ikke må rokere over et felt, hvor den ville være skak – til de mest centrale – fx. den at det gælder om at vinde. De enkelte træk tolkes som DOKUMENTATION på at den anden parts træk

var lovligt og på at spilleren stadig overholder reglerne. Forholdet mellem parterne er KONSENSUS: enighed om reglerne.

I (3) er spillet set udefra, der anvendes META-META-KOMMUNIKATION (i forhold til (1): *meta*-termen er altid relativ). Spillets regler er igen uproblematisk. Men forholdet mellem parterne er nu SAMARBEJDE: hvis den ene part arbejder for sin fordel, vil den anden part også have fordel af det. Der skal to til at more sig og have fornøjelse af at spille skak. På dette niveau kan et enkelt træk slet ikke tolkes, træk-
ket er jo kun en del af spillet, og spillet optræder her som middel².

Disse menings- og motivationsammenhænge er alle bestemt af at skak er et spil med REGLER. Ordet *regler* har jeg i det foregående rask væk brugt, men ordet er ikke så entydigt. Forskellige forfattere har brugt ordet på forskellig måde og jeg skal kort udtrede dette: Max Black definerer i sin *Models and Metaphors*³ regler som normative reguleringer af adfærd. Searle opfører i sin *Speech Acts*⁴ mod den opfattelse at reglerne *regulerer* adfærd. Min anvendelse af ordet vil være nogenlunde i overensstemmelse med Searles.

Regler er KONSTITUERENDE for handlinger. Regler regulerer ikke adfærd som eksisterer før og uafhængigt af reglerne. De to mænd ville ikke sidde sammen i timevis og flytte rundt på nogle brikker, hvis de ikke havde reglerne. Reglerne konstituerer deres adfærd og gør overhovedet deres fornøjelige samvær muligt.

Foruden at være konstituerende er regler også PROJEKTIVE, dvs. de dækker aldrig før set tilfælde. I fodbold er det klart at to mål der bliver scoret ikke er ens, men også i et så formelt og lukket spil som skak er der ikke to partier der er ens. Og alligevel er alle skakspil og alle fodboldspil projiceringer af de samme regler. Man kan også sige at de er generative. Ud fra et begrænset antal elementer, brikker og bræt, og et begrænset antal regler kan der genereres uendeligt mange spil og situationer.

Regler er oftest UFORMULEREDE. Kun hvis de brydes vil reglerne blive formuleret, og hvis det sker vil det som regel

være irriterende for alle parter. De fleste spil har vi fået lært ved at få fortalt reglerne. Men hvis man, som Mirko Czentovic, verdensmesteren i Skak i Stefan Zweigs *Skaknovelle*, har tilegnet sig reglerne uden at få dem formuleret, så kan man også overholde dem uden at kunne formulere dem. Sådan har vi det faktisk alle sammen med reglerne i sprogspeilet. Regler, det er noget man følger, ikke noget man taler om.

Regler er SYSTEMATISKE, dvs. de indgår i systemer. Reglen om springeren i skak kan lyde således: *springeren går ét skridt horisontalt eller vertikalt + ét skridt diagonalt*. Det er klart at denne regel ikke giver mening uden for det system af regler som konstituerer spillet skak.

Regler har KONSEKVENSER AF SOCIAL KARAKTER, dvs. at hvis jeg følger reglerne og laver et bestemt træk, så har det konsekvenser for min modspiller, hans muligheder begrænses. Hvis jeg stiller hans konge skak *skal* han flytte den eller dække den. Hvis jeg vinder taber han. Forholdet mellem parterne er altså altid komplementært.

DEN DIALOGISKE KOMPETENCE: Så meget plads har jeg brugt til at omtale spilleregler fordi jeg vil betragte spil som et spil med regler. De normale forestillinger om sprogregler falder nogenlunde sammen med den betydning af ordet som jeg har præciseret ovenfor. Skimmers og de behavioristiske psykologers regelbegreb omfatter at de er uformulerede og systematiske. Sausures begreb *sprogbygning* og Chomskys *kompetens* omfatter at reglerne er konstituerende, projektiive, uformulerede og systematiske. For så vidt siger Searle ikke noget nyt med sit regelbegreb. Forskellen er at de omtalte regelbegreber ikke omfatter de sociale konsekvenser.

Tværtimod, Chomskys kompetens-begreb er monologisk, det drejer sig om en »maskine« der er indbygget i et individ og som sætter det i stand til at lære regler og producere regelsystemet sproget. De psykologiske og sociale betingelser for sprogsproduktionen anses for at være forstyrrende og uvedkommende begrænsninger i *sprogbrugen* eller *performansen*.

Habermas argumenterer i sin artikel: *Toward a Theory of Communicative Behavior*⁵ for at operere med en dialogisk

kompetence. Hans vigtigste argument inddrager alle de sproglige elementer der refererer til selve kommunikationssituationer. Et typisk eksempel er de personlige pronominer: *jeg, du, ham*. Hvis jeg fx. siger *jeg*, så ved du og jeg at jeg taler om mig og ikke om dig. Men hvis du siger *jeg*, så ved du og jeg at det er dig og ikke mig. Og hvis han siger *jeg*, så ved både du og jeg at det er ham og ikke os.

Det kan nok betale sig at formalisere det: $a = \text{afsender}$, $m = \text{modtager}$, $O = \text{opfattelse}$, $O_a = a \text{ opfatter at } \dots$, $O_a m = a \text{ opfatter, stiller forventninger til } m$, $O_a O_a m = a \text{ opfatter at } m \text{ opfatter } a$.

Det jeg foreløbig har sagt kan altså formuleres således:

(4) (a) $O_a a \& m$ (at a er *jeg* og m er *du*)

(b) $O m \& m$ (—)

Dette er objektniveauet. Men hvis du nu overhovedet har forstået hvad jeg mente med det jeg skrev, så kan du ikke blot opfatte mig som en der kan sige *jeg* men du kan også sætte dig i min situation og forstå at jeg kan opfatte dig som *jeg*:

(c) $O m : O_a a \& m$ $a \& m$

(d) $O a : O_a a \& m$ $a \& m$

Og ikke blot dette, men du må også forstå at vi har de samme sæt af forventninger:

(e) $O_m : (O_a a \& m) = (O_m a \& m)$

(f) $O_a : (O_a a \& m) = (O_m a \& m)$

Dette er meta-niveauet. Vi lægger mærke til at hvis (e) og (f) ikke gælder, vil kommunikationen ændre sig. Når voksne ikke mener at et barn forstår hvem jeg er, så taler de baby-sprog og siger: *Kan lille Ulla komme hen til mor!*

Denne beskrivelse viser altså hvordan man ved hjælp af sproget kan meddele sig til hinanden – ikke hvordan folk mis-

forstår hinanden. Prøv at se på denne samtale, den lille pige taler med damen i børnehaven:

1. p: du skal tisse
2. d: nej, det skal jeg ikke
3. p: du skal tisse
4. d: nej, hør nu...
5. p: du skal tisse lige nu
6. d: sig mig, skal du på potte...
7. p: (tisser i bukserne)

Denne samtale er ikke lykkelig; pigen ved at hun selv hedder *du*, da alle folk kalder hende det. Damen regner med at pigen kender brugen af ordet *du*. Alle forholdene (4) (a) – (f) er i orden. Alligevel kan man ikke sige at *du skal tisse* tæller som sproghandlingen at bede om at komme på potte, selvom pigen mener dette. Man kan heller ikke sige at ytringen tæller som en påstand om at damen skal tisse, som hun tror. Man kan kun sige at en ytring tæller som en bestemt sproghandling hvis parterne har den samme opfattelse af situationen, altså hvis (4) (a) = (4) (b). Dette kan ingen af parterne imidlertid vide under den første replik. Under replikkene 2. til 5. vil begge opfatte at situationen er paradoxal, og paradoxet op-løses først under 6. som kan formaliseres (og formaliseringen gælder altså forholdene under den 1. replik):

- (4) (g) $O_m: (O_m: O_m \& a \& m) = (O_a: O_m \& a \& m)$

Dette er 1. repliks meta-meta-niveau.

Damen forstår at de bruger ordene forskelligt men at de begge tror at de bruger ordene ens. En analyse af hvad en ytring tæller som, kan først foretages tre replikker efter at den er gået i luften, grunden til at disse replikker kan siges at dokumentere hvad den første tæller som, er altså denne: Pigen mener ved sin 1. replik at have begrænset damens muligheder til at hjælpe eller afstå fra at hjælpe. Damens svar (2.d.) er altså slet ikke noget muligt svar, derfor må hun gentage at bede om hjælp. Dette (3.p.) er så for damen ikke noget muligt svar på hendes replik (2.d.) osv. Fænomenet at de efter-

følgende sproghandlinger dokumenterer hvad den foregående replik tæller som, vil jeg kalde DET DOKUMENTARISKE PRINCIP. I (2.d.) og 3.p.) kan det blive klart for begge parter at (1.p.) ikke er dokumenteret. Der kan imidlertid også ske det at parterne tillægger hinanden de skumleste motiver som dernæst kan blokere den videre kommunikation. Hvis folk der taler sammen skal undgå dette, må de kunne operere på meta-meta-niveauet:

- (4) (h) $O_m: (O_m: O_m \& a \& m) \equiv (O_a: O_m \& a \& m)$

De rolletagninger som er formaliseret i (4) (a) – (h) vil jeg kalde PRINCIPPET OM DEN DIALOGISKE KOMPETENCE. Objekt og meta-niveauet er nødvendig i alle normale kommunikationer. Meta-meta-niveauet er et som samtaleparterne sjældnere kommer op i, men som dog synes nødvendigt for at ikke den første den bedste misforståelse skal få uoverskuelige konsekvenser.

En række sproglige træk kræver denne dialogiske model:

- de delvistiske markører: *her, der, på den anden side (sted)*
nu, da, i morgen, i går (tid)
 tidsmarkører: *spis-er, spis-te*
 modelmarkører: *gå, han går, kongen leve, du skal gå, du kan gå*

Alle disse sproglige elementer markerer noget i kommunikationssituationen og er dermed nødvendigvis dialogiske. Det gælder også tidsmarkørerne. De angiver jo det tidslige forhold mellem afsender, modtager og emne. I ansigt til ansigt kommunikation er forholdet enkelt, for sender og modtager har samme tid. Men tænkt hvordan modtageren må sætte sig i afsenderens sted ved breve, og afsenderen i modtagerens sted ved avisreportager. (I latinske breve er det omvendt, her bruges modtagerens tid: *da jeg skrev dette brev*...)

(Denne dialogiske kompetence er ikke formuleret således hos Searle, men er ikke uforenelig med hans begreb non-natural meaning).

FUNKTION – INDHOLD: Den dialogiske kompetence bliver et nødvendigt begreb hvis vi betragter sprog som spil med sociale konsekvenser. Vi må af samme grund til det traditionelle INDHOLDSbegreb føje et begreb: FUNKTION. Indhold er noget sprogpillet har i modsætning til andre spil, og det er det den monologiske kompetence bearbejder, det er indholdet grammatikken og semantikken handler om. Sprogfunktionen har de samme karakteristika som brækker i et skakspil, de bestemmes ved hvilke træk man kan foretage med den, og træk i sprogpillet kaldes SPROGHANDLINGER. Det er funktionen man henviser til når man svarer på spørgsmålet *hvorfor sagde du det?* Funktionen drejer sig om ytringens forhold til situationen her og nu, og altså ikke om dens reference til andre forhold.

Funktionen bestemmes ved de muligheder som de foregående sprog handlinger afgrænser, og ved de grænser den selv sætter for de følgende. Ligesom det at flytte kongen i spillet et felt til højre kan tælle som et muligt og måske nødvendigt træk, så kan det at ytre *javel* tælle som en mulig og måske nødvendig funktion i sprogpillet.

Når den immanente sprogvidenskab kun handler om indholdet, skyldes det ikke at den er immanent, for det er den ikke. Som Arne Thing Mortensen påpeger i sin *Perception og sprog*⁷, må man forudsætte en funktionel (dramatisk, situationel, pragmatisk) instans som substitutionsprøven (kommunikationsprøven, acceptabilitetsprøven) for at nå frem til størrelser som fonem og morfem. Den immanente sprogvidenskab handler kun om indhold fordi den har begrænset sit undersøgelsesområde til de situationer som kan kaldes substitutionsprøve, og endda kun til visse substitutionsprøver. Fx findes fonemer ved en substitution af udtryk der giver forskel i betydning (asymmetrisk substitution), fx.:

(5) so:ko så:kal

s og k er fonemer. Morfemer findes ved en substitution af udtryk der giver den samme forskel i betydning i hvilke omgivelser den end udføres (symmetrisk substitution), fx.:

(6) spil-er:spil-ede kast-er:kast-ede

Nutid og fortid er morfemer. Nu kan man da indføre en ny form for substitution af udtryk. Denne gang skal man blot ikke bede de indfødte sprogbrugere finde forskel eller samme forskel i betydning, men om at registrere forskel i funktion (funktionssubstitution). Altså: kan denne ytring bruges i samme situationer som disse andre, og efterlader de samme muligheder:

- (7) (a) Peter lukker døren
(b) Peter luk døren
(c) lukker Peter døren?
(d) Søren lukker døren
(e) Peter lukker vinduet

Funktionen er forskellig i (a), (b) og (c), men den samme i (a), (d) og (e), der lades de samme muligheder åbne: Til (a), (d) og (e) kan man svare: *nå*, eller: *det passer ikke*, men ikke: *javel* eller *ja*. Til (b) kan man svare: *javel* eller: *jeg kan ikke*, men ikke: *nå* eller: *det ved jeg ikke*. Og til (c) kan man svare: *ja* eller: *det ved jeg ikke*, men ikke: *nå* eller *javel*.

Vi kan skelne funktionerne meddelelse (a), (d) og (e), påbud (b) og spørgsmål (c). Om funktionen kan man altså sige at det er det ytringen tæller som i interaktions-sprog-spillet. Den er så at sige en kontrakt mellem sender og modtager, en kontrakt der dokumenterer de foregående sprog handlingers gyldighed og angiver de fremtidige muligheder. Desuden er funktionen meta-kommunikation i forhold til indholdet, den klassificerer indholdet og angiver hvorledes det skal opfattes¹. Det betyder at sproget får et meta-niveau mere end spillet, men det er ligegyldigt her.

Man kan godt se at der var noget fælles ved (7) (a), (b) og (c), nemlig:

(8) at Peter lukker døren

Og man kan se at denne fælles mængde i sig selv ikke er nogen brugbar ytring, men at den altid må klassificeres som:

- (9) (a) jeg meddeler hermed at ...
(b) jeg påbyder hermed at ...
(c) jeg spørger hermed om ...

Funktionen kan som regel expliciteres – som i (9) – med verber i 1. person aktiv præsens (eller 2. eller 3. person passiv præsens). Denne form af visse verber kaldes **PERFORMATIV**. Performativer er funktionsmarkører, de henviser til kommunikationsituationen og dermed til sig selv. Sætningen *jeg lover at ...* henviser ikke til nogen person, men til det forhold at jeg siger selv samme sætning. Performativer er altså bundet til en reflexiv betydning.

Det er funktionen der afgrænser ytringerne, sproghandlingen og ikke sætningen er altså den enhed der er over morfe- met. Fonemer findes ved asymmetrisk substitution og de kan sættes sammen til morfer. Morfer findes ved symmetrisk substitution og kan sættes sammen til sproghandlinger der kan findes ved funktionssubstitution. Sproghandlingen er altså den funktionelt afgrænsede taleenhed.

II. Regler for sproghandlinger

SEARLES BESKRIVELSE: I det foregående har jeg skitseret en model som er nødvendig for at beskrive sproghandlinger, nu vil jeg prøve at bruge denne model:

Jeg har fået inspirationen til denne spil-analyse fra Searle⁴, og han betragter én sproghandling som ét spil. Jeg tror at det er mere frugtbart at sammenligne en sproghandling med et træk i et spil, så dette afsnit vil forme sig både som et referat og som en kritik af Searle.

Han opstiller visse regler som gælder alle sproghandlinger:

- (1) Der må være en normal kommunikationsituation. Alle parter må kunne sproget, være raske, være ved bevidsthed og kunne percipere udtrykkene
 - (2) De bruger sproget konventionelt
 - (3) Og de gør det som beskrevet ved princippet om den dialogiske kompetence.
- Specielt om det *at love* skriver han (i min oversættelse):
- (4) Løftet kan kun ytres
 - (a) (INDBOLD) hvis det sker i en sætning med følgende

indhold (i): afsenderen (a) vil i fremtiden udføre handlingen h

(b) (FORBEREDENDE) hvis modtageren (m) vil foretrække at a gør h fremfor ikke h og a regner med dette

(c) (IKKE-KLARHED) hvis det ikke er således at det er klart for både a og m at a vil gøre h i et normalt handelsesforløb

(d) (VEDERHÆFTIGHED) hvis a har til hensigt at gøre h

(e) (ESSENTIEL) ytringen tæller som det at a forpligter sig til at gøre h.

Lignende beskrivelse kan laves af alle mulige sproghandlinger som fx.: *påbyde, meddele, advare, true*. Før jeg går ind på beskrivelsen af disse, vil jeg kommentere Searles måde at formulere beskrivelsen på. Der synes nemlig ikke at være noget ensartet synspunkt for disse beskrivelser – hverken med hensyn til hvilken part reglen gælder eller med hensyn til på hvilket niveau beskrivelsen foretages.

VEDERHÆFTIGHED: Vederhæftighedsreglen er således set fra a's synsvinkel og dens niveau er ikke helt klart, jeg skal prøve at vise hvad jeg mener: På objektniveauet kan man slet ikke tale om uvederhæftighed eller snyd – hverken i sprogspil eller andre spil. Det falder ganske simpelt ikke den normale sprogbruger ind at man kan snyde. Et eksempel: den der ved at han ikke vil komme, siger: *jeg lover at komme i morgen*. Dette tæller jo som et løfte selvom han ikke har til hensigt at komme. (Det gør Searle også selv opmærksom på) Formelt kan løgnen altså beskrives således:

(5) $O_a: O_a m \ \& \ a \neq O_m m \ \& \ a$

Altså: a opfatter situationen anderledes end m gør, og a ved det. Man lyver kun hvis man ved at man taler usandhed, og man ved at den anden tror at man taler sandt. Løgn kræver bevidsthed på meta-niveauet. Men denne bevidsthed bliver a's hemmelighed indtil m forstår (5): og det gør han først på meta-meta-niveauet:

(6) $O_m: O_a: (O_a m \ \& \ a \neq O_m m \ \& \ a)$

Resultatet af gentagne eksempler på løgn bliver da også at meta-meta-niveauets forhold ophæves, parterne holder op med at samarbejde om at spille sprogspil. Tænk på voglerdrengen der uvederhæftigt meddelte at nu kom ulven. Han gjorde det så mange gange at beboerne ikke spillede sprogspil med ham den sidste og vederhæftige gang. Vederhæftighedsreglen er altså ikke speciel for *at meddele*, den er den regel der findes på meta-meta-niveau i alle spil, i alle sprogspil og altså i alle sproghandlinger: man skal overholde reglerne. Den hører derfor ikke til i beskrivelsen af den konkrete sproghandling.

IKKE-KLARHED: Ikke-klarhedsreglen er også lidt uklart formulert, men meningen må vel være denne:

- (7) (a) O_m at m ikke kender i
(b) O_a ; O_m at m ikke kender i

Ellers ville han ikke fremkomme med sit løfte. Den nysgerrige mand lover ikke pludselig sin kone at han ikke vil forlade hende. Han ved at hun ved det. Men Searles formulering omfatter måske også:

- (c) O_m at m ikke kender i
(d) O_m ; O_a at m ikke kender i

I alle tilfælde bør disse betingelser medtages. For hvis m ikke har disse opfattelser, så vil hun snarere lade ytringen tælle som en trussel end som et løfte. Således formuleret er ikke-klarhedsreglen klar nok. Den er en betingelse på meta-niveau, og som sådan gælder den alle sproghandlinger inden for sprogsillet – lige som reglen om at vinde gælder for alle trækene i skakspillet. Den hører derfor heller ikke hjemme i beskrivelsen af den enkelte sproghandling.

FORBEREDENDE: Tænk på skakspillet igen. For at man skal have morskab af at spille skak, skal spillerne ikke blot overholde reglerne og kun vælge mulige træk; der skal også være usikkerhed om udfaldet af spillet og usikkerhed om modpartens næste træk. Hvis den ene spiller er meget dygtigere end

den anden, så er der ikke denne usikkerhed. Den dygtige kan til enhver tid forudse hvad den svage vil trække. Den svages træk har ingen informationsværdi for ham. Omvendt vil den svage ikke kunne opfatte den stærkes træk som led i en taktik. De bærer alt for meget information til at han kan opfatte det; han kan ikke se sammenhængen til de foregående træk. Ikke blot skal spilleren vælge sit træk inden for de mulige træk, han skal også vælge et passende klogt træk, passende til modpartens kunnen og viden. Hvis parterne ikke vælger passende kloge træk, hvis de fx ikke er lige gode, så spiller de ikke for at mere sig. Så kan de spille for at den ene skal lære den anden at spille – men så gælder reglen om at det gælder om at vinde heller ikke. I forhold til det at undervise er trækket derimod passende, passende til formålet med spillet.

Som med skakspillet er det også med sprogsillet. For at spille må man altid vælge en passende klog sproghandling. Se først et simpelt eksempel med sproghandlingen *at meddele*: FASTER JANE har lige spurgt mig: *Hvor er bedstefars guldur?* Nu ved jeg at det befinder sig på et sted som ligger på 12° 31' 22". 7 østlig længde og 55° 39' 21", 5 nordlig bredde. Hvis jeg ønsker at formulere dette har jeg mange muligheder at vælge imellem:

- (8) (a) i Europa
(b) i Danmark
(c) i Valby
(c) i København
(e) i Trekronergade
(f) i nr. 37
(g) i stueetagen
(h) i arbejdsverørelset
(i) på skrivebordet

Om disse svar vil jeg gerne sige at de er givet på forskellige ABSTRAKTIONSTRIN, at de øverste svar er mere abstrakte og de nederste mere præciserede. Alle eksemplerne er mulige som svar, blot i forskellige situationer.

Lad os tage følgende situation: FASTER JANE bor i Århus, og vi står på Århus banegård, hun har lige spurgt hvor bedstefars

guldur er. Så ville jeg ikke kunne svare: *I Europa*. Det ville ikke opfylde regel (7), for hun ved godt at jeg ved at hun ved at det er i Europa. Det tæller altså ikke som en mulighed. Regel (7) kan i denne sammenhæng omformuleres til:

(9) En ytring tæller kun som en sproghandling hvis den er INFORMATIV, dvs. givet på et abstraktionstrin under det trin hvor den ikke ville være informativ for m.

Men lige som i skak gælder der også den modsatte restriktion: Jeg kan heller ikke sige: *på skrivebordet*. Det er altså ikke alle de muligheder som (9) (eller 7) efterlader der i virkeligheden står åbne. Det ville – lige som den dygtige spillers træk – slet ikke kunne tolkes af faster Jane. Hun ville måske nok antage at det var en meddelelse, men i hvert fald ikke en meddelelse til hende. For hun ved at jeg ved at hun ikke vil kunne forstå det, meddelelsen er ikke tolkeligt for hende. Og det er den ikke fordi der i den er præsupponeret en hel masse oplysninger som hun ikke kender. PRÆSUPPOSITION kan forklares således: hvis man siger: *Peters bror er syg*, da har man præsupponeret at Peter har en bror. Og indholdet er kun tolkeligt hvis man ved det. I tilfældet med faster Jane har jeg præsupponeret, at skrivebordet er i arbejdsværelset i stueetagen, Trekronergade nr. 37.

(10) En ytring tæller kun som en sproghandling hvis den er TOLKELIG, dvs. givet på et abstraktionstrin over det hvor den ikke kunne tolkes af m, eller sagt på en anden måde: hvis m kender det præsupponerede.

Reglerne (9) og (10) vil som regel indsnævre mulighederne i situationen til ganske få. I dette tilfælde ville det være naturligt at svare: *i København*, eller: *i Valby*. Det passende trin vil som regel ligge ét trin under det trin hvor det ikke giver information; det er også tilfældet her. (Det skyldes at de flestes kendskab til steder – og forøvrigt også til alt andet i verden – er koncentrisk opbygget. Det betyder at min evne til at præcisere en stedsbeskrivelse er større når det gælder mit værelse her end værelset ved siden af. Jeg kan bedre præcisere inden for mit land end inden for nabolandet. Og således på alle trin. Selvfølgelig er der undtagelser, men de fleste menne-

sker har det sådan og de fleste mennesker ved at de fleste mennesker har det sådan⁸. Hvis jeg alligevel i situationen ønsker at få faster Jane til helt præcist at vide hvor bedstefars guldur er, så må jeg gøre hende i stand til at tolke meddelelsen *på skrivebordet*, nemlig ved at give hende de oplysninger som er præsupponerede:

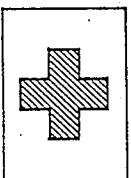
Trekronergade 37, Valby, København.

Hvis denne meddelelse nu læses bagfra – hvad adresser jo altid bliver – så vil (9) og (10) være overholdt.

Denne regel (10) vil nu gælde, ikke blot stedsbetegnelser, men også alle andre meddelelser, og ikke blot meddelelser men også alle andre sproghandlinger.

Ved *løftet* præsupponerer man således at m ønsker at a udfører handlingen h. Det er derfor ikke noget løfte at sige: *hvis du gør det giver jeg dig så mange træk der kan ligge på dig*. Det er en trussel eller et påbud.

Vi ser at (10) er en generel regel på meta-niveau, og at Searles formulering blot er en parafrasering af dette princip. INDHOLD: Information kan ikke blot varieres med hensyn til abstraktionstrin, men også med hensyn til ABSTRAKTIONSRÉTNING. Fænomenet kan anskueliggøres med Ohlssons figur⁹.

Dette billede kan fx. karakteriseres ved følgende fire træk:

(11) antal figurer: 1

form: kors

udfyldning: skraveret

antal rammer: 1

De fire træk kan variere uafhængigt af hinanden: der kan være 1, 2 og 3 figurer; kors, boller og kasser; skraverede, udfyldte og sorte; 1, 2 og 3 rammer. Man kan imidlertid også karakterisere billedet ved kun tre træk, fx.:

(12) (a) 1 kors i 1 ramme

eller kun ved to træk:

(b) med 1 kors

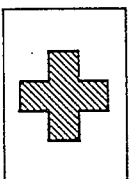
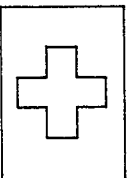
eller med ét træk:

(c) med kors

(c) er mere abstrakt end (b), som er mere abstrakt end (a) – i den omtalte betydning af abstraktion. Hvis det ønskede abstraktionstrin nu er at billedet karakteriseres ved ét træk, så er der 4 mulige formuleringer:

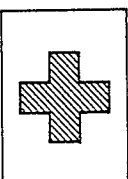
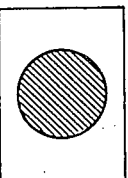
- (13) (a) med kors
- (b) med 1 figur
- (c) med skravering
- (d) med 1 ramme

Forskellen på (a), (b), (c) og (d) vil jeg kalde forskel i abstraktionsretning. En ytring skal have en rigtig abstraktionsretning for at kunne gælde i en situation. Tænk nu på at jeg skal forklare hvad det er for en figur jeg skriver om til en person som har følgende billede foran sig:

Så ville jeg vælge (13) (c).

Men hvis nu personen havde dette billede foran sig:

så ville jeg vælge (13) (a). Valgte jeg (13) (c), så ville han ikke kunne bruge oplysningen til noget, han ville nok kunne tolke den, for han ved hvad skravering er. Og den ville også være informativ, for han vidste ikke at han ville tale om en skraveret figur. Men han ville ikke kunne bruge den til noget. Jeg vil altså tale om at abstraktionsretningen skal være relevant. Også dette princip om den relevante abstraktionsretning vil jeg påstå gælder for alle meddelelser og alle sproghandlinger.

14) En ytring tæller kun som meddelelse hvis den er RELE-

VANT, dvs. hvis dens abstraktionsretning er brugbar i m's situation.

For løftet kan principet exemplificeres således: Ud fra jeg *lover at komme cyklende ud til dig i morgen* kan man vælge at abstrahere fra cyklingen: *Jeg kommer ud til dig i morgen*, eller fra tiden: *Jeg skal altid komme cyklende ud til dig*. Hvis man skal komme for at passe børn er den sidste abstraktionsretning ikke særlig relevant. Denne regel om relevans siger altså det samme som Searles indholdsregel, nemlig fx., at det drejer sig om *as fremtidige handling*. Tiden kan der ikke abstraheres fra. Denne regel er også en speciel parafisering af en generel regel.

Når man analyserer Searles formuleringer af regler for løftet i (4) (a) – (d), viser det sig at (d) er en generel regel på meta-meta-niveau som gælder alle spil, nemlig: man må ikke snyde; (a), (b) og (c) er generelle regler på meta-niveau, henholdsvis om at ytringen skal være relevant, tolkeligt og informativ for m.

DEN ESSENTIELLE: Det eneste der altså kan skille den ene sproghandling fra den anden på objektniveau, er den essentielle regel. Den lyder for at love:

(4) (e) Ytringen tæller som det at forpligte sig til at gøre h.

Tælle som er præcist defineret ved (a) – (d). Hvad betyder da ordet *pligt*? I en interaktionssammenhæng må ordet betyde følgende: hvis a har pligt til at gøre h, så kan han gøre h eller lade være med at gøre h; men hvis han ikke gør h, så kan m straffe ham. Pligt er altså en betinget straf.

Det at love er en KONTRAKT mellem a og m om at hvis a ikke udfører h, kan m straffe ham. Denne kontrakt dokumenterer det foregående, fx. at m har ønsket h, ved at præsupponere at h er i m's interesse, og binder det følgende forløb ved at gøre h til det relevante; m kan sige ja eller nej til sanktionsmuligheden ikke til handlingen. Dette giver hele beskrivelsen en dialektisk karakter som består i følgende: kontrakten er afhængig af det foregående, som kontrakten selv på den anden side dokumenterer, og kontrakten er bestemmende for det følgende, som på den anden side dokumenterer kontrakten.

III. Funktioner

METODE: I dette afsnit skal jeg beskrive hvilke funktioner der knytter sig til et spil (eller måske snarere en del af et spil). En nærliggende måde ville være at tage performativerne i alfabetsk rækkefølge og beskrive den essentielle regel. Dette ville imidlertid snarere blive en semantisk end pragmatisk analyse, den ville dreje sig om verbernes betydning og ikke om deres funktion.

En anden metode ville være at opstille en hierarkisk beskrivelse af en hel række funktioner, dvs. en taxonomi. Det er der også mange der har gjort. Jeg har fundet de første 10 forfattere der foreslår hver sin taxonomi. De spænder lige fra Habermas⁵ med en tredeling i funktionerne sandhed, frihed og retfærdighed, til Robinson¹⁰ der har 14 forskellige kategorier.

En sådan hierarkisering forudsætter imidlertid to ting: Man skal kunne overskue alle de træk som funktioner kan variere på. (Funktioner er nemlig ikke atomare, men molekyler, sammensat af mindre bestanddele. De mindre faktorer vil jeg kalde funktionsfaktorer). Man skal demest abstrahere fra visse faktorer, og altså vælge en bestemt abstraktionsretning – i overensstemmelse med et eller andet mål. Jeg mener ikke at de nævnte forfattere opfylder disse to betingelser, men af pladshensyn skal jeg undlade at argumentere herfor.

Jeg vil derfor se det som min opgave foreløbigt at finde funktionsfaktorerne. Hierarkiseringen må komme efter dette, og det kan jeg ikke overskue. Jeg har valgt den beskrivelsesstrategi at gå ud fra en funktion, nemlig *påbud*, og analysere dens faktorer frem ved at variere dem en efter en. Strategien er lånt fra Peter Brasks: *Semantiske beskrivelsesprincipper*¹¹. Dog hverken kan eller vil jeg formalisere så strikt som han har gjort. (Det er muligt at min beskrivelse kan formaliseres således).

I stedet for har jeg valgt en blødere formalisering. Den og i det hele taget tankerne i det følgende, er påvirket af H. G. von Wrights beskrivelse af modallogik og deontisk logik¹². (Den deontiske logik handler nemlig om det påbudte). *a* og *b*

betegner personer, *E* betegner erklæringer, *h*¹ og *h*² betegner handlinger, *v* + og *v* ÷ *verdier*. *E*_a læses *a* erklærer *at*...; *h*_a læses *a* gør *h*; *v* + *a* læses *af* positiv *verdi* for *a*; ÷ *h*_a læses *a* gør ikke *h*; ÷ *h*_a *v* + *a* læses *b* udfører ikke *h*, som er *af* positiv *verdi* for *a*.

PÅBUD: Jeg tager mit udgangspunkt i verbet *at påbyde*; det er i mit ræsonnement helt ligegyldigt hvor jeg begynder – nu er det altså her: *a påbyder b at gøre h* betyder – det kan de fleste nok gå med til: *a* erklærer at hvis *b* ikke udfører *h*¹, som er i *a*'s interesse, så vil *a* udføre *h*², som er en straf for *b*. Dette er altså den essentielle regel for funktionen påbud, og den kan i formaliseringen se således ud:

$$(1) E_a: \div h_b^1 v + a \longrightarrow h_a^2 v \div b$$

Verdiene vil jeg indtil videre holde udenfor. De øvrige faktorer kan nu varieres systematisk. Disse semantiske faktorer betegnes med romertal, og i den følgende fremstilling vil der ved alle sproghandlingerne være angivet hvilke faktorer der er ændret i forhold til *at påbyde*. De første faktorer er:

I: der kan handles eller ikke handles: *h*¹: ÷ *h*¹

II: der kan straffes eller ikke straffes: *h*²: ÷ *h*²

Det giver 4 muligheder:

(2)	(a)	<i>påbyde, true, befale,</i>	$E_a: \div h_b^1 \rightarrow h_a^2$
		<i>beordre, pålægge</i>	
I	(b)	<i>forbyde</i>	$E_a: h_b^1 \rightarrow h_a^2$
II	(c)	<i>tillade at ikke</i>	$E_a: \div h_b^1 \rightarrow \div h_a^2$
I & II	(d)	<i>tillade</i>	$E_a: h_b^1 \rightarrow \div h_a^2$

Forbud er altså *påbud om at ikke, tilladelse* er det *at lade være med at påbyde* eller *forbyde* (eller normalt begge dele).

Den næste semantiske faktor der kan varieres er hvem der taler, den der udfører *h*¹ eller den der udfører *h*².

III: a taler, eller b taler: $x = a : x = b$ $E_x: \pm h_b^1 \rightarrow \pm h_a^2$

Det giver 4 nye muligheder:

III (e) *adlyde påbud* $E_b: \div h_b^1 \rightarrow h_a^2$

I & III (f) *adlyde forbud* $E_b: h_b^1 \rightarrow h_a^2$

II & III (g) *bede om lov til at ikke* $E_b: \div h_b^1 \rightarrow \div h_a^2$

I & II & III (h) *bede om lov* $E_b: h_b^1 \rightarrow \div h_a^2$

LØFTE: Vi ser at (a) til (d) er udtalt af den der har magt og at (e) til (h) af en hvis modpart har magt. De præsupperer altså alle magt. Dette forhold viser sig formelt med at hvis h^2 er positiv, er den præsupperet og h^1 relevant; men hvis h^2 er benægtet, så er h^2 relevant og h^1 præsupperet. (Jeg har markeret dette i formlerne ved at kursivere de relevante h 'er, de ikke kursiverede er altså præsupperede). Det er ikke så mærkeligt, i et magt-sprog-spil er magten kun relevant i forbindelse med at den ophæves. Denne semantiske faktor kan vi ændre, vi kan ændre det asymmetriske magtforhold til et symmetrisk forhold.

IV: Enten er h^1 relevant eller h^2 relevant: $\pm h^1 \rightarrow h^2 : \pm h^1 \rightarrow h^2$

og: $\pm h^1 \rightarrow \div h^2 : \pm h^1 \rightarrow \div h^2$

Det giver så 8 nye muligheder:

IV (i) *akceptere løfte* $E_a: \div h_b^1 \rightarrow h_a^2$

I & IV (j) *akceptere løfte om at ikke* $E_a: h_b^1 \rightarrow h_a^2$

II & IV (k) *ønske at ikke* $E_a: \div h_b^1 \rightarrow \div h_a^2$

I & II & IV (l) *ønske* $E_a: h_b^1 \rightarrow \div h_a^2$

Og hvis man forandrer taleren (III):

III & IV (m) *love* $E_b: \div h_b^1 \rightarrow h_a^2$

I & III & IV (n) *love at ikke* $E_b: h_b^1 \rightarrow h_a^2$

II & III & IV (o) *afslå ønske om at ikke* $E_b: \div h_b^1 \rightarrow \div h_a^2$

I & II & III & IV (p) *afslå ønske* $E_b: h_b^1 \rightarrow \div h_a^2$

Ligheden mellem (a) og (i) er jo stor. Det er da også en almindelig opfattelse at det at acceptere et løfte er en form for et påbud, fx. i juridisk litteratur 13 og 14. Hvis man siger *ja* til et løfte er den anden forpligtet ligesom den anden er forpligtet ved et påbud.

Forskellen mellem (a) og (i) kan vises således:

(3) jeg kan straffe dig, og det gør jeg hvis du ikke gør $h = (a)$

(4) du gør h , og hvis du ikke gør det, så straffer jeg dig $= (i)$

(a) bruges altså i en situation hvor begge parter ved at a har magt, (i) bruges i en situation hvor a ikke har magt, ellers kunne det ikke være relevant at han fik det. Magt er noget man har, ikke noget man taler om.

SPL: Beskrivelsen af de 16 sproghandlinger har hidtil kun vist noget om reglerens systematiske og projektive karakter. Men disse sidste overvejelser om magts overflytning har at gøre med de sociale konsekvenser og den dialogiske kompetence. Funktionerne er bundet til bestemte mønstre i sproghandlingernes forløb. Der synes således at være 3 typer af svar på en sproghandling. Watzlawick, Beavin & Jackson formulerer det i deres *Pragmatics of Human Communication*¹ (ss.: 83-90) således:

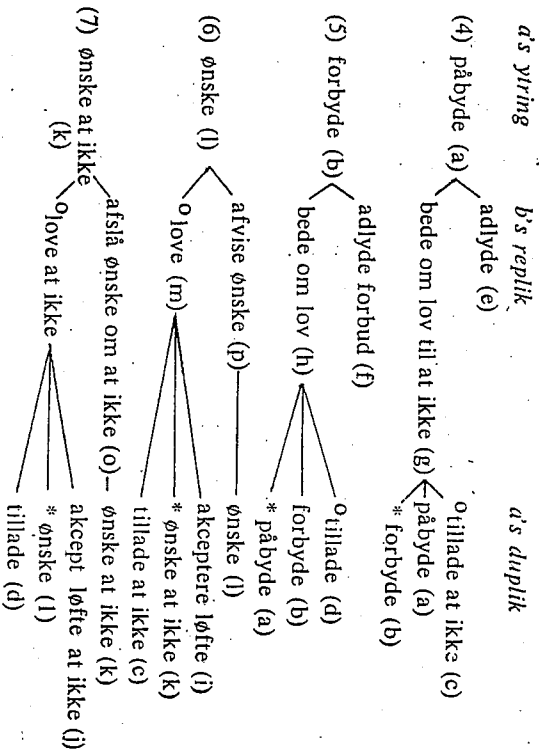
Kommunikation kan inddeles i realkommunikation og indholds-kommunikation. (Dette svarer til mit skel funktion-indhold, forskellen er at relationskommunikation omfatter analog kommunikation, det gør funktion ikke). Prototypen på rela-

tionskommunikation er: *sådan opfatter jeg mig selv og mit forhold til dig*. En sådan relationskommunikation kan besvares på tre måder: BEKRÆFTELSE, FORKASTELSE, AFKRÆFTELSE.

Forkastelsen kan godt være smertefuld, men den præsupponerer dog det der forkastes og negerer således ikke realiteten af den første persons relationskommunikation. I min formulering dokumenterer både bekræftelsen og forkastelsen den foregående sprogbehandling. Ved forkastelsen er det blot indholdet der negeres.

Min fremstilling synes at bekræfte og være underbygget af Walzlawick m. fl.s beskrivelse. Afkræftelsen er ligesom løggen noget der kun kan registreres på meta-meta-niveau, den kan få hele sprogspejlet til at bryde sammen og det er her partene som før nævnt kan tillægge hinanden de skumleste motiver. Afkræftende er enhver alvorligt ment sprogbehandling som ikke passer til spillet, eller som ikke kan bruges på dette sted i forløbet. Jeg har sat nogle eksempler ind i de følgende beskrivelser af forløb og mærket dem med *.

Funktionernes mønstre, som man måske kunne kalde SPIL, ser således ud:

(Dette er den eneste dokumentation jeg giver for min beskrivelse. Selvfølgelig burde jeg belægge fremstillingen med autentiske eksempler på sproglig interaktion. Læserens egen dialektiske kompetence må her være tilstrækkelig til at bekræfte at de beskrevne forløb er mulige og sandsynlige).

Vi ser, at magten fordeler sig forskelligt i forløbene. Det er MAGT hele dette spil har drejet sig om. Magt, som hvis det er institutionaliseret kaldes kompetence, er karakteristisk ved et asymmetrisk forhold mellem parterne, dvs. ved at de stiller forskellige forventninger til hinanden. Den ene er lige så meget ovenpå som den anden er nedenunder. Det modsatte af magt er ikke ikke-magt, som jo er det den underlegne i et magtforhold har. Det modsatte af magt er symmetri. I symmetriske forhold har parterne ensartede forventninger til hinanden. Det asymmetriske i de fremstillede spil viser sig hvis vi nu indsætter de værdier som vi så bort fra før. Alle funktionerne er nemlig defineret ved interessensmodsatninger: en handling (h¹) kan kun omtales positivt hvis den har negativ værdi for a, og positiv værdi for b. Omvendt kan den kun omtales negativt hvis den har positiv værdi for a og negativ værdi for b

$$(h^1 v^1 a + b \text{ og } -h^1 v^1 a - b)$$

(Værdierne følger regelmæssigt med h-tegnet og behøver derfor ikke at angives i formlerne). Prøv nemlig at se på (b):

$$(b) E_a: h^1 v^1 a + b \rightarrow h^2 v^1 b$$

Man kan ganske simpelt ikke sige:

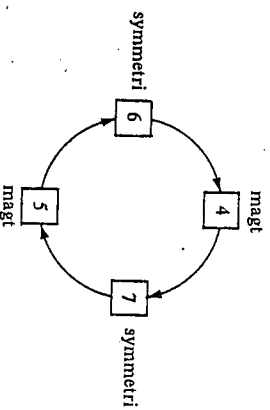
$$(b') E_a: h^1 v^1 a + b \rightarrow h^2 v^1 b$$

Altså: a erklærer at hvis b udfører h¹, som er af værdi for a, og som er af negativ værdi for b, så vil a straffe b. Sætningen forkommer absurd og vi har ikke nogen sprogbehandling eller noget performativ der svarer til den.

Med hensyn til værdien af h², så er den overalt fastsat til at have negativ værdi for b (h² v¹ b). Hvad der sker hvis vi ændrer denne faktor kan jeg ikke komme ind på her.

Det asymmetriske ved magten viser sig også ved de fire funktioner der ændrer magtforholdet mellem parterne, jeg har i forløbsmønstrene betegnet dem med o: *tillade* (c), (d) og *love* (m), (n). Man kan altså slette sin egen magt (tillade), eller tildele en anden magt (love, bemægtige, delegere). Derimod kan man ikke ved en sproghandling slette andres magt eller tildele sig selv magt. * *Herved bemægtiger jeg mig dig* lyder ikke som et performativ. Den slags gør man med andre midler end ord. Disse fire funktioner der ændrer magtforholdene exemplificerer endnu to af Watzlawick m. fl.s principper:

Inddelingen i åbningssproghandlinger (yringer), midtersproghandlinger (replikker) og slutsproghandlinger (duplikker) som jeg har vist i mønstret, den er kun en inddeling som de samtalende tillægger forløbet. For den udenforstående er det ikke til at se hvem der begynder. De beskrevne mønstre løber nemlig ved ^oformerne ind i hinanden således:

Dette kan kaldes princippet om INTERAKTION UDEN SEKVENSER. (2. 4)

Det andet princip er at magt og symmetri i normale interaktionsforløb veksler: Dette kalder Watzlawick m. fl. den vigtige og nødvendige HOMEOSTATISKE MEKANISME ved interaktion¹. (s. 110).

SAMMENSATTE SPROGHANDLINGER: De funktionsfaktorer der tilsammen udgør påbudet og alle de andre funktioner, kan sammensættes til andre mere komplicerede (højmolekylære) funktioner:

- (g) *give bindende tilbud, annonce,*
prisseddel = ønske + løfte
 (r) *accept af bindende løfte, købe,*
selge, aftale = påbud + løfte

(Hvis man hertil føjer at de omlalte handlinger h¹ og h² er at give x og få x, kan man i spillet inddrage det meste af den kalkyle som Brask¹³ opstiller for at købe og at selge. De extra semantiske komponenter bliver: x kan gå til a eller b, x kan være vare eller penge. Brask's øvrige semantiske komponenter er indeholdt i mine faktorer. Vi får derfor som en underafdeling af (r):

- (s) *købe* = love at give penge og påbyde at den anden giver varer
 (t) *selge* = love at give varer og påbyde at den anden giver penge.

En anden højmolekylær funktion er *beininget løfte*. Heri indgår der foruden h¹ og h² faktoren begivenhed b; en begivenhed kan indtræffe eller ikke indtræffe b: -b

- (u) *beininget løfte*: hvis b så lover jeg at:

$$\text{Eg: } b \rightarrow (\div h^1 \rightarrow h^2)$$

- (v) *gensidig beininget løfte, væddemål*
regne forsikring, udstede forsikring,
afholde tombola, lotteri osv.

= give og acceptere beininget løfte.

Disse højmolekylære funktioner synes at være meget hyppige, hyppigere end de lavmolekylære¹³.

INSTITUTIONALISERING: Nu har jeg ikke mere plads og ikke mere tid til at ændre en eneste funktionsfaktor til. Jeg er imidlertid ikke i tvivl om at man kan fortsætte fra dette punkt og komme ind på de funktioner som har med det at vide og at mene at gøre, fx. at meddele.

På grund af de valgte eksempler må det betones at det jeg har lavet i det foregående er en pragmatisk analyse af sproglig interaktion, ikke en beskrivelse af retstilstanden i Danmark. Der er selvfølgelig stort sammenfald mellem hvad der er et retsligt løfte, og hvad der er et sprogligt, men det er ikke fuld-

komment. Forskellen på den sproglige og den INSTITUTIONALISEREDE interaktion ligger især i sanktionernes karakter. I almindelig sproglig interaktion vil sanktionerne normalt bestå i misbilligelse og udelukkelse samt lidt småvold i det skjulte. Det skyldes at *magt* ikke officielt forekommer mand og mand imellem. Kun børn og gale kan man øve privat vold mod. Magt findes kun i samfundets monopoliserede vold (politii, domstol) og kun herfra kan der udøves magt i form af straf, tvang til opfyldelse eller erstatning. Menigmand kan kun indirekte få adgang til disse sanktioner, nemlig ved at anklage og på denne måde sætte den institutionaliserede vold i gang. Forskellen viser sig i ordene der betegner påbud: almindelige mennesker kan *true*, evt. *påbyde*, kun institutioner kan befale, beordre, pålægge pligt.

Endvidere er de kriterielle træk ved løftet heller ikke de samme i sproget og i retten. En vigtig faktor ved sproghandlingen at *love* er, som vi har set, at h1 er af positiv værdi for den anden part. Det er ikke et løfte at sige: *Jeg lover at leve dig*, det er en trussel. Værdien af h1 betyder derimod ikke noget i retten. Løftegiveren har i alle tilfælde forpligtet sig – og pligten er det retten interesserer sig for.

Tænk fx. på parret i opgangen og hende der ikke blev alene. Som jeg har hørt historien, melder den videre at de gik til retten og at han blev frikendt. Sådan tror jeg nu ikke det ville gå. Der findes love og præcedenser om at den der bevidst laver tvetydige formuleringer er bundet til den formulering som er til fordel for den anden.

Og den sproglige analyse vil også dømme ham, men på andre kriterier. Forløbet er tydeligvis: betinget løfte – akcept af det betingede løfte. Løftet er altså dokumenteret og ytringer tæller kun som løfte hvis den er tolkelig, dvs. hvis h1 er til gavn for modtageren.

NOTER

- 1 Watzlawick, Beavin & Jackson: *Pragmatics of Human Communication*. 1967, London.
- 2 E. Goffmann: *Fun in Games* i E. Goffmann: *Encounters*, 1961, New York.
- 3 Max Black: *Models and Metaphors* 1962, New York.
- 4 J. R. Searle: *Speech Acts* 1970, Cambridge.
- 5 J. Habermas: *Toward a Theory of Communicative Competence* (?) i H. P. Dreitzel: *Recent Sociology* no. 2. 1970, New York.
- 6 H. Garfinkel: *Studies in Ethnomethodology*, 1967, New Jersey. Kap. 3.
- 7 A. T. Mortensen: *Perception og sprog*. 1972, København. Afsnit 14.
- 8 E. A. Schegloff: *Notes on a Conversational Practice: Formulating Place*. 1971, fx. i P. P. Giglioli: *Language and Social Context*. 1972, Penguin.
- 9 D. R. Olsen: (?) *Psychological Review*, 77. 1970.
- 10 W. P. Robinson: *Language and Social Behaviour*. 1972, Penguin.
- 11 P. Brask: *Semantiske beskrivelsesprincipper*, i *Poetik* 17. 1972.
- 12 H. G. von Wright: *Norm and Action*. 1963, London.
- 13 Alf Ross: *Om ret og retfærdighed*. 1966, København. Par. 12, 51-53.
- 14 H. Using: *Aftaler*. 1945, København.

Ole Togeby, f. 1947, cand. phil., adjunkt i dansk ved Københavns Universitet. Forfatter til *Sprog og læseproces*, 1971, medforfatter til *Sprog og konvention*, 1971.